

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2017|070 VAN 16 NOVEMBER 2017

OVER DE VOORLOPIGE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN DE PAROCHIEKERK PIUS X IN ANTWERPEN (WILRIJK), NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 19 OKTOBER 2017

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 16 november 2017 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 19 oktober 2017 een adviesvraag van Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse Regering en minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed over de voorlopige bescherming als monument van de parochiekerk Pius X in Antwerpen (Wilrijk). De commissie vindt het positief dat een uitgebreid dossier voor advies werd voorgelegd. De VCOE spreekt zich in voorliggend advies uit over de documenten in het kader van de bescherming met name (a) het ministeriële besluit tot voorlopige bescherming, (b) de fotoregistratie, (c) het afbakeningsplan, (d) de lijst van cultuuroederen en (e) het beschermingsvoorstel.
2. Alvorens in te gaan op de verschillende artikelen van het ministerieel besluit, wenst de commissie volgende algemene bemerkingen te formuleren:

- a) De commissie vindt het positief dat het inhoudelijk dossier ingaat op de tweeledige aanleiding van voorliggend beschermingsdossier. De commissie stelt vast dat de bescherming enerzijds kadert in de herinventarisatie van het 20ste-eeuws bouwkundig erfgoed van de Stad Antwerpen en anderzijds voortvloeit uit het Kerkenbeleidsplan.

Het inhoudelijk dossier verduidelijkt tevens dat naar aanleiding van het Kerkenbeleidsplan een evaluatie werd uitgevoerd van 23 naoorlogse parochiekerken. Op basis van dit vergelijkend erfgoedwaardenonderzoek werden drie parochiekerken weerhouden die goed scoorden op vlak van kunsthistorische waarde, situationele waarde en ensemblewaarde en tevens binnen de Vlaamse Context waardevol zijn. Het betreft de parochiekerk Heilige Pius X in Wilrijk, de parochiekerk Sint-Anna ten Drieën in Antwerpen (Linkeroever) en de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Altijdurende Bijstand in Deurne. De commissie merkt op dat het inhoudelijk dossier evenwel niet aangeeft wat verder met deze selectie beoogd wordt. Het is onduidelijk of de volledige selectie zal worden voorgedragen voor bescherming. Voorliggend beschermingsdossier betreft immers enkel de parochiekerk Pius X. De commissie vraagt dit te verduidelijken.

- b) Aansluitend merkt de commissie op dat de relatie van voorliggende bescherming met het Kerkenbeleidsplan niet verder wordt uitgewerkt. Het beschermingsvoorstel gaat niet in op het voorkeurscenario dat voor de Pius X-kerk werd vastgelegd, met name nevengebruik met behoud van de erediensfunctie.¹ Het is voor de commissie bijgevolg onvoldoende duidelijk wat de consequenties zijn van voorliggend beschermingsvoorstel op de (zoektocht naar een) nevenfunctie voor de parochiekerk. De commissie vraagt dit te verduidelijken. De commissie vraagt in het bijzonder om de beheersvisie en de toelatingsplichten voor het interieur in relatie tot dit voorkeurscenario verder te duiden.

¹ Parochiekerkenplan Antwerpen 2016, p. 96.

3. Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de voorlopige bescherming als monument vast van de parochiekerk Pius X met plein. Artikel 1 verwijst tevens naar het afbakeningsplan, de fotoregistratie en de lijst met cultuurgoederen die als bijlagen bij het beschermingsbesluit werden gevoegd.

Wat betreft de lijst met cultuurgoederen merkt de commissie op deze alle nog aanwezige zit- en knielbanken omvat. Het betreft in totaal 868 zitplaatsen, waarvan de opstelling over de volledige begane grond en het volledige balkon bepalend is voor de actuele ruimte-indeling in de kerk. De commissie wijst erop dat de bescherming als cultuurgoederen van alle zitbanken een andere ruimte-indeling hypothekeert. Dit heeft belangrijke implicaties voor een eventuele nevenbestemming van de parochiekerk. In het geval de huidige opstelling van de banken na bescherming niet gewijzigd kan worden, zou de kerk immers enkel bestemd kunnen worden voor een nevenfunctie waarbij gebruik wordt gemaakt van de huidige opstelling van de zitbanken. De commissie wijst er verder op dat dit tevens eventuele toekomstige inzichten in verband met de liturgie en de verhouding en inrichting van de liturgische ruimte en ruimte voor de gelovigen kan hypothekeren. Vandaag vertalen de gewijzigde inzichten zich reeds op heel wat plaatsen in het verwijderen van overtallige stoelen in kerken, in functie van een betere ruimtewerking van het gebouw. De vrijgekomen ruimte wordt open gelaten en kan voor multipel gebruik ingezet worden. De commissie vraagt aldus de bescherming van de cultuurgoederen te beperken tot een selectie van de zitbanken, als voorbeeld van het oorspronkelijke ontwerp van Paul Meekels, zodat eventuele toekomstige inzichten voor de eredienstfunctie en de nog te onderzoeken nevenbestemming niet gehinderd worden.

4. Artikel 2 van het ministerieel besluit verwijst naar de historische, architecturale en artistieke erfgoedwaarde die de bescherming als monument verantwoordt en beschrijft de aanwezige erfgoedkenmerken en erfgoedelementen. De commissie vindt het positief dat in de beschrijving van de erfgoedelementen een aparte paragraaf wordt gewijd aan het waardevolle meubilair dat in de kerk bewaard is gebleven. Het betreft het altaar, de lezenaar, de doopvont, de wijwatervaten en de offerblokken naar ontwerp van Meekels en het tabernakel naar ontwerp van Speybroeck. De commissie erkent dat dit nagelvast meubilair integraal deel uitmaakt van de bescherming als monument. De commissie ondersteunt aldus artikel 2.
5. Artikel 3 van het ministeriële besluit omschrijft de beheersvisie voor het te beschermen monument. De commissie vindt het positief dat de beheersvisie aandacht heeft voor een geïntegreerde en duurzame aanpak van beheersdaden en de draagkracht van het monument.

Voor haar bemerking inzake de beheersdoelstelling voor het interieur verwijst de commissie naar paragraaf 2 b) van dit advies.

6. De commissie gaat akkoord met artikel 4 van het ministeriële besluit dat de voorschriften formuleert voor de instandhouding en het onderhoud van het te beschermen monument.
7. Artikel 5 somt de toelatingsplichtige handelingen voor het te beschermen monument en het interieur van het monument op. De commissie kan deze grotendeels ondersteunen, maar verwijst voor haar bemerking inzake de toelatingsplichten voor het interieur naar paragraaf 2 b) van dit advies.
8. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige bescherming als monument van de parochiekerk Pius X in Antwerpen (Wilrijk). De commissie vraagt:

- Te verduidelijken wat met de selectie van de drie waardevolle parochiekerken beoogd

wordt (par. 2 a);

- Te verduidelijken wat de consequenties zijn van het beschermingsvoorstel op de (zoektocht naar een) nevenfunctie voor de parochiekerk, alsook de beheersvisie en de toelatingsplichten voor het interieur in relatie tot dit voorkeursscenario verder te duiden (par. 2 b);
- De bescherming van de cultuurobjecten te beperken tot een selectie van de zitbanken, zodat eventuele toekomstige inzichten voor de eredienstfunctie en de nog te onderzoeken nevenbestemming niet gehinderd worden (par. 3).

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt
Voorzitter